

Милан С. Комненовић
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за педагогију
Студент докторских студија

УДК 371.13/14
37.01 Аџић С.
Оригинални научни рад
Примљен: 16. октобар 2018.
Прихваћен: 13. новембар 2018.

СТАВОВИ СРЕТЕНА АѢИЋА О ЈЕДИНСТВЕНОЈ ФУНКЦИЈИ ШКОЛЕ И ИНТЕРНАТА¹

Ајсџиракџи: На прекретници XIX и XX века Краљевина Србија се сусреће са великим променама индустријског и технолошког типа – развој железнице као синонима за развијено друштво, развој транспорта и мануфактуре доноси општи напредак друштва, али и изазове за просвету која тај прогрес мора испратити савременим образовањем. Ако се узме у обзир да је Краљевина Србија 1897. године имала око 80% неписмених грађана, можемо разумети зашто су педагози тога времена истицали образовање као развојну улогу друштва у светским променама. Отуда, Сретен Аџић наглашава да је најбоља и најбржа умна железница – школа, која ће спремити целог, читавог и потпуног човека.

При повратку са Бечког и Лајпцишког универзитета, Аџић као државни питомац покреће иницијативу својим научним и практичним радом како би променио школски систем, притом исказујући противљење према монотonoј и неподстицајној школи. Аџић настоји да промени поглед на ученика наглашавајући ученикову самосталност и стваралачку иницијативу. У студији *Појуреба иниџернаџи* коју је написао као професор александарске учитељске школе 1897. године, Аџић предочава тешке животне услове екстерних ученика, објашњава неопходност социјалне (економске) збринутости будућих учитеља како би могли да се потпуно посвете умном раду и нуди решење у виду учитељске школе са интернатом. Аџић не види интернатски смештај само као решење егзистенцијалних потреба ученика, већ у њему препознаје и могућност продуженог васпитног деловања у моралном, радном, културном и естетском смислу на будуће учитеље које сматра расадницима правих вредности у месту службовања. Тиме своја убеђења о јединству васпитања и образовања реализује стварањем затвореног васпитно-образовног система у склопу Мушке учитељске школе у Јагодини у којој се ефикасније и делотворније радило него у школи екстерног типа.

Кључне речи: Сретен Аџић, васпитање у интернату, функција интернатског смештаја, мушка учитељска школа, јединствена функција школе и интерната.

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Настава и учење: проблеми, циљеви и перспективе” (бр. 179026) чији је носилац Педагошки факултет у Ужицу, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОД

Крајем XIX и почетком XX века српска школа и педагогија су се налазиле под утицајем хербартовског погледа на педагогију. Појавом теоријских и практичних радова Сретена Аџића (1856–1933) и других неистомишљеника хербартизма, долази до квалитативних промена у васпитању и образовању у основним и учитељским школама. Можемо рећи да је Аџић био више од педагога јер се бавио много ширим аспектима научних сазнања. Истраживачки опус овог широкоумног педагога је огроман – од интересовања за складан однос унутрашњег и спољашњег развоја човека, преко правилног васпитања деце, исхране ђака, до интересовања за математику, географију, ботанику и остале природне и друштвене науке. При томе, интересовање није остало само на читалачком нивоу, већ је Аџић оставио барем по једно објављено дело које је наилазило на позитивне критике. Оно по чему је Аџић најпознатији јесте васпитно-образовни рад. Наиме, предавао је на свим нивоима школства у Краљевини и свуда постигао запажене резултате. Мушка учитељска школа у Јагодини „чини зенит, највеће делатне и стваралачке потенцијале и највећа постигнућа овог изузетно надахнутог и полетног српског педагога” (Недовић 1998: 6).

АѢИЋЕВ ПРОСВЕТНИ РАД И УСАВРШАВАЊЕ

АѢИЋЕВ животни и радни век можемо поделити на два дела: први део би чиниле прве 44 године његовог живота (26 радних година) у XIX веку, а други део од 33 године живота представља стваралаштво у XX веку (Недовић 1998). Своју учитељску професију започео је као привремени учитељ у Кучеву (село Звижд), претходно завршивши I разред Учитељске школе у Крагујевцу. Након завршетка преосталих разреда, АѢИЋ је постављен за учитеља у Трстенику, где је провео две године. Током рада у Трстенику, писао је своја запажања о настави, методичким поступцима и понашању ученика и реализовао иновативне методичке активности. АѢИЋЕВ рад је запазио професор Учитељске школе, др Војислав Бакић, када се августа 1881. године пролазећи кроз Трстеник сусрео са АѢИЋЕМ. Тада је АѢИЋ известио професора да је почео да записује своје огледе у настави, те је део белешки Бакић понео са собом и убрзо је о њима изразио веома позитивно мишљење (Исто 1998). Годину дана касније, Сретен АѢИЋ је послат да као државни питомац похађа педагошке студије на бечком Педагогијуму код Дитеса (Friedrich Dittes, 1829–1896), где се поред учења о настави за слепе упознао и са другим гранама и правцима у оквиру савремене педагогије. Наиме, у току студија у Бечу, које су трајале од 1882. до 1887. године, АѢИЋ се упознао са идејом о ручном раду чији је међународни родоначелник Ото Саломон (Otto Salomon, 1849–1907), док је у Србији ову идеју први пропагирао и реализовао.

вао сам Ацић. Ацић самоиницијативно, уз одобрење Министарства просвете Краљевине Србије, 1887. године прелази у Лајпциг како би проширио знање о ручном раду као наставном предмету. Поред ручног рада, Ацић се упознао и са експерименталном психологијом професора Вунта (Vilhelm Vunt, 1832–1920). У Лајпцигу остаје до 1889. године, када се враћа у Србију са скоро седмогодишњим искуством стеченим у тадашњим најелитнијим универзитетима педагогије у Европи (Ацић 1894; Недовић 1998; Илић Рајковић 2014).

АЦИЋЕВИ ПЕДАГОШКИ СТАВОВИ И УСМЕРЕЊА

Тешко је установити ком теоријском учењу припадају Ацићеве ставови и уверења јер његова размишљања и дела садрже широк спектар идеја различитих правца у историји педагогије, као и нека сасвим оригинална схватања о васпитању. Не може се ни грубо одредити да ли Ацићева размишљања о васпитању припадају суходолковској педагогији *есенције* или *ејзистенције*. У његовим делима се може препознати велики утицај Песталоција (Johann Heinrich Pestalozzi, 1746–1827) тако да га неки педагози називају песталоцијанцем. Ацић свакако није крио да је подржавао песталоцијански приступ васпитању, а да се противио хербартовској школи. Међутим, код Ацића се препознаје и утицај прагматизма. Наиме, он се не служи само дедуктивним закључивањем, већ из самог процеса васпитања и образовања доноси закључке о проблемима које треба решити, дакле користи се и индуктивним закључивањем. Важно је споменути утицај радне школе Кершенштајнера (Georg Kerschensteiner, 1854–1932) у Ацићевим идејама, као и утицај Саломонових учења. Популаризацијом емпиријских истраживања као и експерименталне психологије, Ацић изучава и користи њихову методологију за своја истраживања, али оно по чему се издваја јесу специфична размишљања о васпитању у виду народног васпитања.

Наиме, све теорије о васпитању које је Ацић познавао пролазиле су кроз призму идеје о народном васпитању, односно Ацић се водио тиме да одређене идеје о васпитању не могу бити само интегрисане у школу него морају бити измењене и подобне онима који се у тим школама васпитавају и образују. Ацићев приступ теоријском и практичном разматрању школе велико је зависио од потреба народа јер је Ацић школу видео као националну институцију у којој се захтева реалан, практичан и савремен рад (Ацић 1931). Када је реч о развоју човека, Ацић сматра да је „човек продукт од урођенога и задобивенога” (Ацић 1892: 5) и разматра две врсте утицаја на развој, *природни* и *вештачки*. У *природне* утицаје спадају „урођене способности човека да може да се развија”, као и утицаји из „целе спољне природе (клима, земљишта итд.)”, док у *вештачке* утицаје спадају „породица, друштво и школа” (Ацић 1892: 1). У наставку Ацић је истакао да се васпитање може свести на „утицање одраслих на развитак васпитаников” и да се „оно, што се отима

утицају одраслих, и не рачуна у васпитање” (Исто: 2). Ови фактори важе и данас, 126 година од када је Ацић написао студију *Увод у науку о васпийшању*. Такође, у савременој педагошкој науци васпитањем се сматра само оно што је намерно изведено, са одређеном намером и циљем, те можемо закључити да је Ацић добро дефинисао васпитање пре више од једног века. Објашњавајући колико је васпитање свемоћно, Ацић је прво представио две крајности у размишљању о могућностима васпитања – емпиризам и нативизам, али није споменуо називе праваца (називе праваца смо извели из очигледних описа праваца) или неке друге информације које упућују на одређено учење, него је само описао мишљења о васпитању *једних и других људи*. Из овога можемо закључити да Ацићу није недостајало знање из педагошких теорија васпитања. Закључујемо такође да је Ацић своје дело наменио ширем кругу читалаца и у складу са тим није га отежавао терминологијом и ширим теоријским увидима. У наставку Ацић је закључио да урођене предиспозиције и васпитање имају исти значај за развој човекове личности.

Науком о васпитању Ацић сматра „прибрано у целину и системски уређено љуцко знање о индивидуалном развићу човековом, телесном и душевном, и о вештини утицања на тај развитак” (Ацић 1892: 14). Он педагогију дели на два дела: теоријски (васпитна наука) и практични део (васпитна вештина) и закључује да је педагогија у исто време и наука и вештина, чиме изједначава њена оба дела. Када је у питању циљ васпитања, Ацић истиче да се тадашње образовање бави само образовањем духа и да се тиме не може постићи циљ васпитања: да се у сваком човеку развију све његове могућности, односно сви његови потенцијали. Дакле, циљ је „образовање целог човека” (Ацић 1886: 31). Такође, истиче да је циљ створити доброг и поштеног човека, правог човека који је честит, енергичан, који је „умни и морални див” (Ацић 1909: 44). У *Телесном васпийшању* Ацић наглашава да су основа хармонијског васпитања приближно исто развијени физички и умни делови човека, односно њихова хармонија (Недовић 1998). Ацић је живео и стварао у време када се на васпитање гледало парцијално, постојала је класична подела васпитања на радно, породично, морално, естетско, физичко, еколошко и друго. Ацић је експлицитно истакао значај интегралности у васпитању, јасно разликујући физички и духовни део бића, али никада није испуштао из вида тоталитет личности која се васпитава.

Важно је рећи да Ацић никада није инсистирао само на једном педагошком учењу, већ је своје ставове конципирао на различитим учењима не фаворизујући ниједан правац као важнији од осталих (Ацић, према: Недовић 1998). Тачније, како Недовић истиче (1998: 77), правац коме је Сретен Ацић био наклоњен јесте свакако педагошка пракса, живот и рад. Дакле, сваки правац који доприноси развоју практичног рада у школи за Ацића је био прихватљив и сва учења која су била ефикасна имплементирао је у свој рад. Савремена педагогија на васпитање гледа као на интегралну активност, док поделе васпитања постоје само како би се што конкретније и дубље ре-

ализовале активности у датим областима и тиме постигао жељени циљ. Из наведеног можемо закључити да је Аџић по питању циљева у васпитању и теоријских становишта о педагогији био испред свог времена и да његово педагошко дело има одлике праваца насталих око 120 година касније, а које се изјашњавају о васпитању као о интегралном феномену. Систематизованим представљањем спорних педагошких питања, без оптерећујућих дигресија и теоретисања, Аџић је у *Уводу у науку о васпитању* (1892) показао импозантно знање о педагогији. Треба нагласити да ово дело спада у ред првих написаних педагошких радова, као и то да је написано пет година пре Бакићеве *Ојшине педагошке* која носи атрибут првог увода у педагогику на простору Србије (Недовић 1998).

Аџићева схватања о васпитању, а касније и његова размишљања о смеру развоја просвете у Краљевини, наишла су на одобрење међу људима из просветне политике, тако да је овај васпитач имао подршку важних институција. Дело које је Аџић написао 1897. године, као професор алексиначке школе, послужило је за усмерење у обликовању и уређењу нове мушке учитељске школе која је била неопходна како би Краљевина Србија задовољила новонастале потребе за учитељским кадром након припајања нових територија држави. У питању је студија „Потреба интерната”, која је настала у оквиру годишњег извештаја мушке учитељске школе у Алексинцу за школску 1896/1897. годину.

ПОТРЕБА ИНТЕРНАТА

Аџић је код ученика учитељске школе у Алексинцу уочио веома тешку материјалну ситуацију, која утиче на њихово образовање и васпитање. У извештају је приказао резултате испитивања ученика учитељске школе о њиховим финансијским могућностима и стамбеним условима у току школовања, те је изнео податке о месечним примањима и истакао да су неки ученици толико сиромашни да од родитеља не добијају никакву финансијску помоћ, да ученици који примају стипендију² Министарства не могу да исплате све животне потребе без обзира на скроман живот, а да су ученици који немају стипендије у још већим проблемима (Аџић 1897). Веома лошу финансијску ситуацију поткрепио је и податком да је од 116 ученика школе њих 79 у дуговима (Исто: 11). Проблем је представљало и то што су ученици веома млади и немају родитељски надзор. Такође, средина у којој су живели била је неподстицајна и ризична по њихово морално васпитање јер су то обично биле просторије које су се налазиле у склопу кафана, код удовица, надничара и слично. Неки од ученика радили су као послужитељи у кафанама како би имали бесплатну храну или смештај (Исто: 10). Сви ови фактори утицали су

² У извештају их Аџић назива „благодјејанци”.

на редовност похађања наставе – „116 ученика су за 7 месеца учинили 5500 изостанака што чини просеком на сваког преко 47 изостанака” (Исто: 11). Аџић истиче забринутост за опхођење према будућем просветном кадру који чини део „културног препорођаја” државе и друштва. Да би се побољшао животни стандард ученика и отклонили наведени проблеми, Аџић је решење нашао у интернатском смештају, који би будућим учитељима обезбедио потпуну посвећеност образовању. Интернат је укључивао добро хигијенски уређен смештај, правилну исхрану, лекарски надзор и све друге услове који су у вези са телесним здрављем, а што се тиче умног развоја, у интернату би се налазиле књиге, радни столови и сва остала средства потребна за квалитетну наставу и учење. Аџић је закључио да би се интернатом решио и проблем изостанака ученика са наставе јер не би имали сметње које угрожавају похађање наставе, а живот у интернату би створио код ученика осећај заједништва, развијала би се социјализација и брига за друге. Поред тога, ученици би били у сталном контакту са својим наставницима, односно васпитачима, тако да би увек имали васпитну потпору и подршку у свим ситуацијама у којима би се нашли.

У другом делу студије, Аџић је своје ставове бранио у односу на „два неоправдана тврђења против интерната” (Исто: 12). Први противстав говорио је о одвајању ученика од породичног живота, а поред породичног васпитања ускратило би им се и грађанско васпитање јер би били изоловани од средине у којој се налазе тако да би остали ускраћени за социјалну интеграцију. Аџић је одбацио ове тврдње износећи чињеницу да би ученици остали четири године у интернату и то са одласцима кући, а у току године им не би био забрањен одлазак у град тако да би имали интеракцију са људима ван интерната. Приговор о породичном васпитању Аџић побија ставом да ученици у школи без интерната живе код необразованих и сиромашних станодржаваца, тако да немају узора за породично и морално васпитање. Поред тога, Аџић се позвао на Војну академију и Ратарску школу које су интернатске уређене и поставио питање спремности њихових ученика за живот. Он је подсетио на прву учитељску школу која је „дала наше најбоље учитеље и више других службеника државних” (Аџић 1897: 13).

Друга критика истицала је да се интернатски ђаци навикавају на безусловну послушност, не развијајући критичко мишљење. Аџић је указао на то да је приговор претеран и да се односи на језуитске заводе из средњег века где је васпитање и образовање било догматски уређено и позива се на податак да се у развијеним и „најслободоумнијим” земљама на свету учитељске школе уређују интернатски (САД, Швајцарска, Француска, Енглеска, Русија) и да интернати не би опстали да се у њима гаји ригидно васпитање које не подстиче умни и физички развој ученика. Аџић наводи да је разлог неуспеха претходних учитељских школа управо деспотско и ригидно опхођење према ученицима који су и станари тих школа, тако да би и приступ морао бити другачији од оног који је био устаљен (приступа *Magister dixit!*).

Ацић у закључку упућује апел да се учитељска школа претвори у интернатски комплекс како би се озбиљно приступило образовању будућих учитеља (Исто 1897).

Ова студија има веома важну улогу у одбрани идеје о интернатском смештају зато што је у то доба владало негативно мишљење о интернатима након инцидента који су се десили у претходне две интернатски уређене школе. Ако се узме у обзир да су водећи српски педагози тога доба били велики противници идеје о интернату, можемо закључити да тај посао није био лак. Негативан став најпре је заступао др Војислав Бакић који је сматрао да је интернат неподстицајни затворени тип смештаја и да алудира на војничко васпитање у касарнама, односно да се у интернатима не добија друштвено васпитање које постоји у школама екстерног типа (Бакић, према: Лукић 2010). На основу овога можемо наслутити да су горе наведени разлози које је навео Ацић у ствари одговори на Бакићеву критику. Значајан је и податак да је Бакић био управитељ учитељске школе у Крагујевцу (интернатског типа!) у тренутку када је настала побуна Ђака, а да је побуна почела управо у одељењу у коме је био Ацић. Знајући да је Ацић одмах након побуне напустио школу (или је био избачен³), можемо закључити да је у односима између Бакића и Ацића вероватно постојао неки лични сукоб. Оно што је сигурно јесте да је, када је 1902. године прва генерација ученика Мушке учитељске школе имала завршне испите, као специјални изасланик министра у Јагодину послат управо Бакић, како би надгледао и известио Министарство о полагању. У његовом извештају се наводе информације о школи, имању и испитима, он потврђује да је рад у школи „у оном правцу који је управитељ утврдио” (Бакић 1902: 27), не показујући лично одобравање или изјашњавање о предностима таквог педагошког рада (Недовић 1998). Бакић у једном делу спомиње да је Ацић и сам био Ђак крагујевачке интернатски уређене учитељске школе, тако да најбоље зна шта је било добро а шта лоше у интернату, што се може разумети и као вид Бакићевог разумевања и помирења са Ацићевим иновативним идејама о припремању будућих учитеља. Бакић је у једном делу извештаја написао да највећу заслугу за ову школу има њен управитељ који је „организовао ову школу и Лука Зрнић који је четири године вршио васпитачке дужности” (Исто: 27) и да је „овај завод за кратко време изашао на глас толико, да се о њему и код нас и на страни само с похвалом говори” (Исто: 28). Чињеница је да Министарство није погрешило када је за управитеља нове мушке учитељске школе поставио управо Ацића и допустило му да уреди школу по сопственој замисли, као интернатски уређену школу која ће постати једна од најпрепознатљивијих институција васпитно-образовног типа на Балкану и веома цењена у Европи.

³ Ни у једном извору се не спомиње ко је од ученика био вођа побуне.

АЦИЋЕВО СХВАТАЊЕ ИНТЕРНАТА

Интернатски уређене школе су постојале и пре јагодинске, али нису остале запажене и најчешће су биле затворане због различитих проблема у раду. Поставља се питање шта је то што је школу коју је водио Аџић издвојило од осталих и допринело да буде позната и ван граница Краљевине Србије, а касније и Краљевине Југославије.

Верујемо да одговор на ово питање долази из постулата ове школе које је Аџић представио на свечаном отварању 13. децембра 1898. године. Пошао је од тога да школа не треба да прави грешке у раду које је правила прва учитељска школа. Наставни план и програм је претрпео промене увођењем нових предмета који су били у вези са народним животом и ближи практичном раду. Интересантно је да у говору на отварању школе Аџић поново провлачи оптужбе о интернату и оправдања, с тим што овде указује и на чињеницу да је Јован Миодраговић „доказао цифрама” у књизи о двадесетпетогодишњем постојању учитељске школе у Београду да се за мало више новца у интернату постижу већи и бољи резултати него у екстернату (Аџић 1989: 68). Аџић је указао и на то да су почетна улагања у школу већа, али да ће касније школа издржавати саму себе својим угледним пољима на којима ће се гајити пољопривредни производи. У вези са васпитним радом, Аџић је истакао да је неопходно да васпитачи са ученицима поступају благо, са разумевањем и поучавањем у свакодневном разговору, уз изграђивање односа налик на однос родитељ–дете, тако да „облагорођује њихова млађана срца” (Исто: 77). Правој породичној атмосфери у школи доприноси чињеница да је Аџић са васпитачем Зрнићем живео у интернату, тако да је увек могао да изађе у сусрет ученику и да га посаветује. Последица оваквог деловања је чињеница да није било ниједног кажњавања ученика и да су се ученици веома брзо навикли на кућна правила. Аџић је описао и слободно време ученика у оквиру забавних активности које приређују ученици једни другима кроз различите рецитације, читање одломака из књижевности, музичке изведбе на различитим инструментима, играње друштвених игара и друге активности које доприносе заједништву и разоноди (Исто 1899). Дакле, Аџићево схватање интерната се није зауставило само на заштити будућих учитеља од спољашњих утицаја и пружању свих егзистенцијалних потреба како би се они посветили учењу. Аџић је у интернату видео продужено васпитно дејство на ученике и простор за реализацију квалитетног слободног времена. Аџићев интернат био је простор за развој ученичких уметничких наклоности, музичких и рецитаторских способности, простор за извођење позоришних комада, реализацију ручног рада као ваннаставног предмета, очување и негу добара која служе за ђачку исхрану. Продужено васпитно дејство подразумевало је време након наставе и учења, слободно време у коме ученици могу да се баве различитим активностима. У том сегменту дана Аџић је видео

потенцијал да се дете оплемени уз помоћ различитих садржаја који постоје у интернату.

Јешић (2009) истиче пет савремених функција интерната: социјално-заштитна, социјализацијска, адаптациона, васпитна и контролна. Социјално-заштитна функција има за циљ да ученицима ниског социоекономског статуса пружи прилику да похађају средњошколско образовање тиме што ће им у интернату омогућити егзистенцијалне услове. Социјализацијска функција интерната огледа се у могућности социјализације ученика са другим ученицима, како би сваки појединац могао нормално да функционише у новој средини. На ову се надовезује и адаптациона функција – ученик се прилагођава новонасталој ситуацији у којој се налази, он има подршку својих васпитача и старијих ученика како би се прилагодио интернатском животу и раду. Васпитна функција омогућава ученику сталну помоћ и подршку васпитача кроз разговоре, саветовања и подршку, док контролна функција служи како би ученик био преусмерен од стране васпитача у жељеном правцу. Ако сагледамо ова кратка објашњења савремених функција домова ученика, можемо закључити да је све ове теоријске функције у свом васпитном раду испуњавао и Сретен Ацић са својим сарадницима у Учитељској школи. Дакле, васпитни рад у Школи није био стихијски, препуштен импровизацији и ентузијазму васпитача, него је био у потпуности планиран и програмиран како би се постигао постављени циљ, а то је продужено васпитно дејство на ученике. И у васпитном сегменту су Ацићеви ставови припадали неком будућем времену, тако да можемо закључити да је Сретен Ацић био један од педагога који су тежили да својим васпитаницима пруже што боље услове, наставу и васпитање зарад народног бољитка.

ЗАКЉУЧАК

Врхунац педагошке каријере Сретен Ацић доживљава у Мушкој учитељској школи у Јагодини. Сагледавши грешке претходних учитељских школа и упоредивши их са својим вишегодишњим искуством у просвети и са седмогодишњим искуством школовања на најбољим универзитетима где се педагогија могла изучавати, Ацић формира складан систем педагошких идеја. Најважније, Ацић успева да реализује свој јединствени систем педагошких идеја у раду са будућим учитељима, што се уочава у наставном процесу у школи и васпитном раду у интернату, који чине један заокружен склоп педагошких активности које су се реализовале са једном наменом – да делују на ученике удружено, заједнички, како би се постигао што ефикаснији васпитно-образовни рад. Дакле, Ацићева школа и интернат, поред физичке, делају и као педагошка *заједница* која има *јединствену функцију* у опхођењу према васпитаницима у васпитно-образовном раду који се проширује и ван учионица. Јагодинска учитељска школа је руковођењем и радом Сретена

Аџића постала донекле мали систем у систему, односно постала је затворени васпитно-образовни систем који је умногоме ефикаснији од школа екстерног типа у којима је овакав васпитни утицај немогуће остварити.

ЛИТЕРАТУРА

- Аџић (1886): Сретен Аџић, *Ручни рад у мушкој школи*, Београд.
- Аџић (1892): Сретен Аџић, *Увод у науку о васпитању*, Ниш: Штампарија Ж. Радовановића.
- Аџић (1894): Сретен Аџић, *Учишћеве забелешке*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- Аџић (1897): Сретен Аџић, Потребe интерната, у: *Извештај учишћевске школе у Алексинцу за школску 1896/1897. годину*, Алексинац.
- Аџић (1899): Сретен Аџић, *Први годишњи извештај мушке учишћевске школе у Јагодини*, Београд: Просвета.
- Аџић (1909): Сретен Аџић, *Васпитачеве забелешке*, Београд: Штампарија Стевана М. Ивковића и комп.
- Аџић (1931): Сретен Аџић, Југословенска национална школа, у: *Споменица једне учишћевске генерације 1921–1931*, Београд.
- Бакић (1902): Војислав Бакић, *Извештај министарској изасланика о мушкој учишћевској школи у Јагодини за школску 1901/1902. годину*, Београд: Просветни гласник.
- Илић Рајковић (2014): Aleksandra Ilić Rajković, Ručni rad kao nastavni predmet i unapređenje kvaliteta nastave u Srbiji krajem XIX veka, у: D. Pavlović Breneselović, Ž. Krnjaja, L. Radulović (ur.), *Pedagoški modeli evaluacije i strategije razvijanja kvaliteta obrazovanja*, Београд: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 181–199.
- Лукић (2010): Dragan Lukić, Elementi socijalnopedagoške teorije i prakse u radovima Sretena Adžića, у: Sunčica Macura-Milovanović (ur.), *Socijalna pedagogija u nastajanju – traženje odgovora na problem društveno isključenih grupa*, Јагодина: Pedagoški fakultet u Jagodini, 161–169.
- Недовић (1998): Велизар Недовић, *Педагошки олеги Сретена Аџића*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.

Milan S. Komnenović

University of Priština with temporary head office in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department for Pedagogy

PhD Student

SRETEN ADŽIĆ'S ATTITUDES TOWARDS BOARDING SCHOOL

Summary: At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, the Kingdom of Serbia was facing huge industrial and technological changes – the development of the railway as a synonym for a developed society, the development of transport and manufacture which led to a general progress of the society, but also brought new challenges in the field of education. Considering that in 1897 in the Kingdom of Serbia 80% of the population were illiterate, it is understandable that the pedagogues emphasized education as the most important factor of the development of a society within global changes. Therefore, Sreten Adžić focused his attention on establishing a school that would prepare students to become educated, mature and complete persons.

Adžić studied at the universities of Vienna and Leipzig as a government scholarship holder. When he returned in Serbia, he introduced new ideas in order to change the existing school system which he strongly opposed. He intended to change teachers' attitudes toward students by offering more independence and creative initiative to students. In his study *The Need for Boarding Schools*, which Adžić wrote in 1897, while he was teaching at the Teacher Training School in Aleksinac, he described the harsh living conditions of students, explained the necessity of a social and financial support for pre-service teachers which would help them to completely dedicate themselves to studying and offered a solution – establishing a boarding school for future teachers. This kind of organization, by Adžić's opinion, would not only be a way of meeting students' existential needs, but also a possibility for educational impact on pre-service teachers in terms of morality, working habits, culture and aesthetics. Adžić embodied his attitudes towards education by creating a closed educational system within the Male Teacher Training School in Jagodina, in which teaching activities were far more effective and productive than in a day school.

Key words: Sreten Adžić, education in boarding school, the function of boarding school, male primary teacher school, the unique function of a school and boarding school.